

классификация умений информационно-коммуникативного компонента самообразовательной деятельности учителей музыкального искусства в системе последипломного образования.

Ключевые слова: *компонент самообразовательной деятельности, творческий учитель, рефлексия, самопознание, умение самообразовательной деятельности.*

Irina Dubrovina. Information and communicative component of self-education of teachers of music in the system of postgraduate education.

The article reveals the essence of the concept of «information-communicative component of self-education of teachers of music», a classification of information and communicative skills component of self-education of teachers of music in the system of postgraduate education.

Key words: *self-education component of a creative teacher, reflection, self-knowledge, the ability to self-education activities.*

УДК 356

Л. В. Кашуба

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті здійснено аналіз проблеми інтегрованого навчання економіки за програмою «Цікава економіка», з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку молодших школярів.

Ключові слова: *економічна освіта, економічне виховання, економічний розвиток*

Постановка проблеми. Економічна освіта стала необхідною умовою будь-якої цілеспрямованої діяльності. Сучасне життя вимагає пошуку нових підходів до виховання маленьких громадян нашої країни, тому що ринкові умови є природним середовищем їхнього існування. Сьогодні навіть молодші школярі мають знати, що таке потреби та обмеженість, як правильно робити вибір і що впливає на вибір, для чого потрібні гроші, як формується бюджет сім'ї, яка країна вважається багатогою, що таке власність та як стати власником.

Економічна освіта спрямована, насамперед, на вироблення вміння раціонально використовувати наявні ресурси для задоволення різноманітних потреб. Економічне виховання покликане відіграти важливу роль у формуванні в учнів початкових класів таких якостей, які б відповідали суспільним інтересам і сприяли всебічному розвитку особистості.

Слід зазначити, що свого часу А. С. Макаренко вказував на те, що кожна людина є учасником суспільного виробництва, і чим краще вона підготовлена для цього, тим більше користі принесе державі й собі. Господарське виховання наших дітей повинно полягати в підготовці не тільки повноправного члена сім'ї, а й господаря-громадянина. Предмет варіативного курсу початкової школи «Цікава економіка» посідає важливе місце в шкільній

освіті, адже це одна з тих дисциплін, яка впливає на формування світогляду та економічного мислення дитини молодшого шкільного віку.

В економічній освіті й вихованні учнів початкової школи беруть участь різні соціальні ланки: школа, сім'я, позашкільні освітньо-виховні заклади, громадські організації, трудові колективи, засоби масової інформації.

Головну роль у здійсненні економічної підготовки підростаючого покоління відіграє загальноосвітня школа, а в економічному і загальному вихованні – сім'я. Тому надзвичайно важливо гармонійно поєднувати ці ланки економічної освіти, особливо в початкових класах.

Слід зазначити, що в сім'ї маленька людина досягає розуміння нормативних вимог, набуває досвіду виконання розпоряджень, переживає осуд, радість схвалення, досвід відповідальності й узгодженості. Завдяки прийнятим у сім'ї нормативно-практичним установкам у дітей із часом виробляються поняття про цілі, засоби, очікувані результати діяльності, про взаємні права та обов'язки, про заходи, які застосовуються за відхилень від прийнятих у сім'ї норм. Саме в колі близьких їй дорослих вона оволодіває досвідом спільних цілей і праці, діяльного співчуття, спільності інтересів, згуртованості, усвідомленої дисципліни й організованості. Тому вивчення початкових основ економіки на прикладі сімейного господарства (за програмою «Цікава економіка») дає змогу органічно поєднувати зміст предмета варіативної частини програми з повсякденним життям дитини, базуючись на особливостях психічного розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – період інтенсивного формування людської особистості. Розвивається здатність до наслідування, завдяки чому учні опановують поняття про призначення предметів, способи їхнього практичного використання, засвоюють поведінку старших. Формування особистості молодшого школяра – це непрямий результат зовнішніх впливів на неї. Відбувається воно шляхом відбору й переробки всього, що виникає на життєвому шляху школяра, з постійною допомогою й під керівництвом дорослих, які навчають і виховують. Природа й потреби дитини 6-7 років позначаються на її ставленні до довкілля, на тому, які із зовнішніх впливів є для неї пріоритетними. Тому діти мають різні стимули до активності, різні інтереси, нахили, смаки [1].

Як свідчать публікації вчених-психологів, саме в молодшому шкільному віці відбувається активне формування здібностей до пізнавальної діяльності. У цей період інтенсивно розвиваються такі пізнавальні процеси, як сприйняття, пам'ять, мислення, мова, уява, увага [2].

Аналіз психологічної літератури переконує, що увага молодшого школяра виникає завдяки образному, наочному, яскравому навчальному матеріалу та емоційності його викладення. Довільна увага в молодшому шкільному віці розвивається разом з розвитком відповідальності в ставленні до навчання та з формуванням позитивних мотивів навчання. Можливості вольової регуляції уваги в цьому віці обмежені. Дитина не може вольовим зусиллям примусити себе вчитися, а здатна зосереджено працювати лише під

впливом близької мотивації (одержати відмінну оцінку, щоб заслужити подяку або похвалу вчителя чи батьків). У цей період формується й закріплюється мотив досягнення успіхів. Учні безмежно довіряють дорослим, особливо вчителям, і часто самооцінка дитини залежить від характеру оцінок, що їх дають старші. У процесі спеціально організованих видів дитячої діяльності та занять, що відрізняються між собою інтенсивністю та новизною, у дітей розвивається досвід організації уваги, яка підпорядковується певному завданню, набуває рис довільності й уже характеризується певним напруженням, концентрованістю та стійкістю. Довільна увага активізується, якщо штучно зробити привабливим те, що за своєю сутністю нецікаве, створити емоційну насиченість та зацікавленість [4].

Учені-психологи виокремлюють основні прийоми забезпечення стійкої уваги тривалої концентрації: прагнути до сталого подолання відволікаючих моментів; сформувати в дитини відповідний інтерес; не допускати одноманітності в роботі дітей (протягом заняття виконувати дії, операції 3-4-х видів); не деталізувати надмірно завдання (дитина може не зрозуміти, що від неї вимагається); підібрати оптимально складні завдання; користуватись у процесі пояснення й виконання роботи наочністю: зразок стимулює бажання зробити щось краще; використовувати малюнки, макети, які можна виготовити разом з дітьми; застосовувати різні способи й прийоми роботи для виконання завдань; пропонувати дітям уголос повторити зміст завдання, інструкцію для їх кращого розуміння й усвідомлення.

Як свідчить досвід, процеси економічного мислення молодших школярів тісно пов'язані з діями. Значну роль також відіграють безпосередні уявлення, розвивається розуміння причин явищ, які відбуваються з оточенням. Діти оволодівають досить великою кількістю економічних понять, природа яких частіше життєва, а не наукова. У процесі навчання основ економіки в молодших школярів розвивається уява – учні успішно можуть уявити й відобразити різні проміжні стани об'єкта. Ураховуючи це, дітям можна запропонувати розв'язання задачі, умови якої подано у вигляді абстрактної схеми. Репродуктивна уява розвивається через формування в школярів уміння визначати й пояснювати певний стан об'єкта, якщо в описі це прямо не відзначено, але впливає з нього закономірно, а також розуміти умовність деяких об'єктів, їхніх властивостей і станів. Учителем це може бути використано під час проведення з дітьми навчальних ігор «Уявіть собі». Діти розуміють, що ця ситуація не відбулася; вони вважають її умовною і можуть передбачити її наслідки. Прагнення молодших школярів виявляти умови виникнення й побудову яких-небудь предметів є одним з найважливіших психологічних факторів розвитку творчої уяви. Цьому сприяє також організація вчителем групової роботи.

Розвиток економічного понятійного мислення в учнів молодшого шкільного віку значною мірою залежить від оточуючих предметів і явищ, при цьому переважає спрямованість на вирішення конкретних завдань, пов'язаних

з активною діяльністю (грою, малюванням, елементарними трудовими процесами). Поступово в учнів початкових класів формується вміння абстрагуватися, робити узагальнення й висновки. Засвоюються нові поняття, формується система уявлень, використовуються умовиводи. Узагальнення в дітей цього віку частіше охоплюють зовнішні ознаки, зумовалені з практичним застосуванням предметів. Молодшому школяру доступне розуміння багатьох причинних зв'язків між явищами, однак воно майже не виходить за межі його невеликого власного досвіду [5].

Слід зазначити, що в процесі сприйняття економічних термінів дитина нагромаджує знання про предмети та явища не як суму певних відчуттів, а засвоює взаємозв'язки між предметами та їхніми властивостями. Доповнення наявних відомостей з минулого досвіду прискорює процес розпізнавання та сприяє успішній адаптації до середовища. Відомо, що інтелект дитини «знаходиться на кінчиках пальців», тому основний спосіб вирішення різноманітних завдань – практична дія. Образ об'єкта сприйняття виникає, коли дитина так чи інакше є активною стосовно нього, тобто якщо вона активно займається предметною діяльністю. Система, за допомогою якої створювався образ, згортається, і кожного разу, коли учень звертається до цього образу, він відтворює відповідну, хоч і перетворену, систему дій. Розвиток мислення виявляється також у прагненні дізнатися про невідоме, зрозуміти, осмислити те, чого в предметі не дано. Щоб навчити мислити, потрібно ставити такі завдання, під час виконання яких діти могли б використати отримані раніше знання в нових умовах.

У процесі економічного навчання молодших школярів формується особливий вид сприйняття – спостереження. Тому на уроці потрібно спонукати учнів до розширеного формулювання завдань, навчити належним чином сприймати ті чи інші явища та дії. Для цього доцільно постійно демонструвати відповідні приклади, пояснювати прийоми огляду, споглядання речей, предметів, явищ. У молодшому шкільному віці відбувається також якісне психологічне перетворення пам'яті, процесів збереження і відтворення інформації. При цьому пряме завдання — запам'ятати – відходить на другий план, але результати мимовільного запам'ятовування залишаються досить високими. Воно відбувається й за допомогою мимовільної пам'яті, яка базується на способах логічного осмислення. Процес засвоєння інформації складається з багатьох дій, особливих навичок, які організовують пам'ять школяра.

Учені-методисти зазначають, що вчитель повинен пояснити учням, як треба запам'ятовувати. А для цього потрібно аналізувати навчальний матеріал, групувати, зіставляти його складові частини: запам'ятовування в такому разі відбувається механічно або логічно – через установлення суттєвих зв'язків між елементами. Цей процес мимовільно покращується, якщо об'єкт включений в активну самостійну діяльність, адже розвиток довільної пам'яті найефективніше відбувається в осмисленій діяльності. Діти запам'ятовують

насамперед рухи, дії, образи речей, пережиті почуття та стани, слова близьких людей [3].

У ході організації економічного навчання молодших школярів на засадах активізації пізнавальної діяльності виявлено їхню здатність до засвоєння економічних понять, до розмірковування, узагальнення, усвідомлення різноманітних зовнішніх і внутрішніх зв'язків як між окремими якостями предметів, так і між самими предметами. Основним критерієм повноцінного узагальнення економічних знань є вміння дитини навести й пояснити конкретний приклад або малюнок. Ця особливість зумовлює широке використання наочності в навчанні дітей 7–10 років. Наочні зображення та описи переважно лежать в основі суджень школярів про ознаки та властивості предметів і явищ. Розгорнутих пояснень учителя й матеріалу навчальних посібників «Цікавої економіки» здебільшого достатньо для оволодіння поняттями без безпосереднього оперування предметами. З часом потрібно поступово збільшувати кількість суджень, які формуються в учнів без використання наочності. Поступово молодші школярі набувають умінь виділяти логічні зв'язки між окремими блоками засвоєних знань, оволодівають прийомами класифікації, аналізу, зіставлення, виділення головних моментів і об'єднання їх у цілісну картину. Наслідком цього є абстрактне судження та узагальнення знань. Однак не можна навчити працювати лише за допомогою спостереження та обговорення. Справжні уявлення й переживання, пов'язані з працею, формуються тільки завдяки активній діяльності самої дитини.

Як зазначає дослідник Г. Ковальчук, у процесі навчання потрібно враховувати, що в цей період удосконалюються такі якості дитини, як працелюбність і самостійність. У їхньому становленні дуже важливу роль відіграє чітко продумана система заохочень дитини до успіхів. Особливе значення для розвитку молодших школярів має мотивація досягнення успіхів – оцінка дорослого окрилює, розкриває те краще, що є в маленького трудівника. Необхідно заохочувати прагнення дитини до самостійності, доручати виконання більшої кількості справ без сторонньої допомоги й більше їй довіряти. Самостійність – необхідна умова розвитку розумових здібностей, допитливості й здогадливості. Вона активізує всю пізнавальну діяльність особистості, розкриває простір думці, штовхає до пошуку. В основі цієї якості – творче мислення, що відходить від шаблонів і виявляється в тому, якими способами розв'язуються розумові завдання. Для розвитку творчості зовсім не обов'язково придумувати щось неймовірне. Годяться завдання типу «лабіринту» або «головоломок», створені спільними зусиллями дітей і дорослих, різноманітні конструктивні завдання. Головне – спрямувати дітей на те, щоб вони прагнули скористатися уже відомою їм інформацією, шукали різні способи розв'язання, удавалися до багатьох спроб, не соромилися ставити запитання, шукали різні комбінації [3].

Як свідчить практика, працездатний школяр - активний, орієнтований на близького дорослого як на авторитет і взірць для наслідування, він прагне до новизни і здатний навчатися за трудовою програмою батьків, яка стає його власною. Тема праці дорослих органічно пов'язується з явищами навколишнього соціального життя дитини. У зв'язку з цим однією головних вимог є організація послідовного спостереження за тим чи іншим видом праці дорослих, за особливостями професійної діяльності, які школяреві важливо побачити й зрозуміти. У цей період формується система якостей, що характеризують психологічну готовність до навчальної праці: уміння слухати інструкцію дорослого, сприймати завдання, бути уважним до процесу й результату своєї роботи, відображати в грі трудову й професійну тематику; здатність самостійно вирішувати нескладні розумові й практичні завдання; почуття відповідальності.

Ще одна важлива вимога до організації економічної діяльності молодших школярів – домагатися, щоб вони досягали поставленої мети, не залишали справу, не закінчивши її. Часто діти, приступаючи до виконання якогось завдання, спочатку виявляють велику активність, діють енергійно й рішуче, а потім їх інтерес слабшає, а згодом і зникає зовсім. Унаслідок чого справа, за яку так старанно взялися, залишається незавершеною – не вистачило наполегливості. Звичайно, треба мати на увазі нестійкість інтересів молодших школярів (вони можуть залишити, не закінчивши, одне заняття й перейти до іншого, яке в цю хвилину їх більше приваблює), їхню легку емоційну збудливість, нездатність до тривалого зосередження уваги на чомусь одному й інші психічні властивості. Однак слід також пам'ятати, що наполегливість не тільки виявляється, а й формується саме в умінні досягати мети, доводити розпочату справу до кінця [3].

Потрібно також розвивати вміння працювати для загальної користі, організовувати свою роботу, оптимально розподіляти час, створювати умови для виконання роботи, відповідати за якість своєї праці, діяти швидко й економно, планувати свої дії, знаходити застосування своїм здібностям, прагнути покращити власні досягнення, працювати в робочих групах, використовувати необхідні посібники й рекомендації. Доцільно використовувати різні завдання – нові й досить складні, прості і знайомі.

З розвитком пізнавальної діяльності виникають такі почуття, як здивування, сумніви, упевненість, задоволення й радість від зробленої справи. Щоб праця не стала повинністю, важливо не відривати її від інтересів, потреб, емоційних переживань дитини. Цьому сприяють бесіди про те, що роблять батьки, яка суспільна користь від їхньої праці, розмови про випуск продукції, кількість, якість, продуктивність праці, витрати матеріалів на виготовлення продукції. Корисно наводити дітям конкретні приклади, які містять факти й цифри, оскільки це дисциплінує, переконує, стимулює розмірковування. Доцільно навчати дітей в ігровій формі, в ході якої формувати інтерес і захоплення певною справою.

Висновки. Праця та гра – два різні види діяльності. Перший передбачає наявність у завданні певної складності, обов'язковість досягнення кінцевої мети. У грі привабливий не кінцевий продукт (часто його тут і нема), а сам процес. Тому дітям важливо підтверджувати розуміння того, що праця – переважно серйозне заняття, природна та необхідна умова життєдіяльності, а не лише розвага, радість і захоплення.

Список використаної літератури

1. Дудик В. С. Вчити нового економічного мислення / В. С. Дудик // Радянська школа. – 1989. – № 5. – С. 21-23.
2. Єременко Л. В. Економічне виховання учнів / Л. В. Єременко // Початкова школа. – 1986. – № 8. – С. 44-47.
3. Ковальчук Г. О. Методика викладання економіки : Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г. О. Ковальчук, І. А. Балянгіна. – К. : КНЕУ, 2003. – 341 с.
4. Левчук З.К. Воспитание у детей элементов экономической культуры / З. К. Левчук // Начальная школа. – 1990. – № 5. – С. 19-21.
5. Лукаш С. В. Педагогічне розуміння економічного мислення / С. В. Лукаш // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 14-26.

Людмила Кашуба. Экономический аспект в обучении младших школьников.

Статья содержит анализ проблемы интегрированного обучения экономике по программе «Интересная экономика», учитывая индивидуальные особенности развития младших школьников.

Ключевые слова: экономическое образование, экономическое воспитание, экономическое развитие.

Lyudmila Kashuba. The economic aspect in teaching younger students.

Article contains an analysis of the problems of integrated learning economy under the program «Interesting economics», taking into account individual peculiarities of development of elementary schoolers

Key words: economic education, economic upbringing, economic development.

УДК 37.356

Е. Коновалюк, С. Е. Никитин

СЕМЕЙНЫЕ ДЕТСКИЕ ДОМА В ПОЛЬШЕ

Статья сожержит исторический обзор возникновения семейных детских домов. Также речь идет об современных типах этих учреждений и принципах их финансирования.

Ключевые слова: семейные детские дома, типы семейных детских домов.

Постановка проблемы. Семья это натуральная, необходимая и незаменимая среда жизни, развития и воспитания ребенка. Лишение ребенка этой среды вызывает в его развитии неизбежные расстройства.